

גיליון ל"ה
פרשת חוקת
תשפ"ז

דברי תורה מאת
רבי מנחם מנדל
פוזרניץ שליט"א
(נמסר בזמא דהילולא של
רבינו האור החיים הק"ו זצ"ל,
אור לט"ו בתמוז תשס"ט)

לראות את השם המפורש

ראיית הדיבור הנאמר בנבואות בדיבור אחד

א

הסתלקות הנשמה מן הגוף

בענין הסתלקות הנשמה מן הגוף, מצינו בדברי רבינו האוה"ח הק' שני מאמרים יסודיים העוסקים בענייני הסתלקות הנשמה מן הגוף. בהקדם דבריו במאמרים אלו יש לומר בדרך אפשר דבר נפלא לפי שיטת רבינו אודות מה שאירע במי מריבה.

במאמר ראשון מבאר רבינו יסוד משמעות הדבר שהנשמה מסתלקת מן הגוף, דהנה הלא מצינו כי בעקבות חטאו של אדם הראשון נגזרה מיתה על כל הבריות, ולכאורה צריך להבין מה היה קורה אילולא אותו פגם, וכי היו חיים כל בני אנוש לעולם ולעולמי עולמים כפי שהם.

קודם חטא אדה"ר היה האדם משיג

את העדן הנצחי ללא הפרדות הנשמה מן הגוף

להבין מה בעצם היה קודם חטא אדם הראשון ומה נשתנה לאחר החטא, ביאר רבינו בפרשת בראשית (ג) כי זולת החטא היה האדם משיג לעלות להתעדן בעולם הנצחי בדמות שהוא והיה דר בעליה ובחצר, כמו שמצינו באלהיו הנביא זכור לטוב שעלה בגופו השמימה, ולכן הניח הקב"ה את האדם בגן עדן, כי לפני שחטא היה האדם יכול לראות פירותיו הרוחניים גם כאשר היתה הנשמה בתוך הגוף, משא"כ לאחר החטא שנתערב רע בטוב, שוב אין האדם יכול להשיג את ההתעדנות הנצחית כאשר הנשמה היא בתוך הגוף, וגופו נפסל מעלות אל האלהים יחד עם הנשמה, ומעתה אם לא תהיה אפשרות היפרדות הנשמה מן הגוף, הרי הוא חסר השגת התעדנות הנצחי והערב המקווה, ומן ההכרח שתיפרד הנשמה מן הגוף כדי שיוכל אדם ליהנות מן הטוב הנצחי, ולאחר היפרדות הנשמה מן הגוף החומרי, תהנה היא מפירות מעשה ידיה. נמצא כי המיתה היא אמצעי על ידה יוכל האדם להשיג את ההתענגות הנצחית על טוב מעשיו מה שהכין לו לעת מצוא. כעין זה כתב השל"ה הק' (מסכת ר"ה תורה אור) לפרש הסיבה מדוע לאחר שעשה אדם הראשון תשובה גמורה, לא נקרע גזר דינו, אלא נותרה גזירת המות בעיה, לפי שמאחר שנתגשם בעטיו של נחש, מן הנמנע מצד הטבע מכח מסך חומריו להשיג הנצחיות כמו שהיה בכחו להשיגו קודם החטא, כי החומר הוא מסך מבדיל בינו ובין ההשגה.

טעם שיגיד ה' את האדם מן עדן,

לפי שהיה האדם סבור כי אכילתו בשוגג
לא תמנע ממנו את העדן הנצחי

וכתב רבינו עוד, כי לפי זה הגם שלא יצו האל להאדם

בלתי אכול מעץ החיים, האדם מעצמו יפרוש מחשש יום אוכלו מעץ הדעת, שאם היה אוכל מעץ החיים וחי לעולם, שוב אין לו מציאות לתקן הלאו של האכילה מעץ הדעת ונמצא האדם אבוד. לזה מבאר רבינו שם כי להיות שאכילתו מעץ הדעת היתה בשוגג, לכן חש הקב"ה לגרוש מאת עץ החיים שלא יאכל ממנו ויפסיד העדן הנצחי.

אלהיו זכור לטוב בהגיעו לגלגל חמה נפשט מגופו

גם בפרשת חוקת (במדבר כא יז) בפסוק 'ומבמות הגיא', מרחיב רבינו אודות משמעות מיתת גוף האדם, והסתלקות הנשמה מן הגוף, ומביא את ההסבר דלעיל, וכתב שם כך: **יתבאר על פי מה שקדם לנו, שיעיקר תכלית שכר האדם במצותיו ואושריו אינם אלא בעולם העליון, אבל בעולם הזה אינו מקום השגת אושר הרוחני, ומעתה הכרח הוא להסתלק האדם מן העולם הזה, להשתלם גמוליו כיד ה' הטובה, ומה שאנו רואים שהמיתה נסבבה על חטא האדם, שזה יגיד שזולת זה היה האדם חי תמיד, ותאמר אם כן יהיה האדם חסר גמולו הטוב, לזה אמרו בעלי הסוד כי זולת החטא היה האדם עולה לרקיע ודר בעליה ובחצר, וזה לך האות אלהיו הנביא שעלה השמימה להשתלם גמולו, ולא טעם טעם מיתה, והגוף הן אמת שאינו יכול לעמוד בעליה העליונה, הגם שזנדוך הגוף ועמד בגדר רוחני, אף על פי כן בערך רוחניות עליון יחשב לגשם, אלא שאמרו ז"ל (זוה"ק ח"א טו), במעשה אליהו ז"ל כי בהגיעו לגלגל חמה שם נפשט מגופו, והניח אותו בגלגל חמה, וכשהוא יורד למטה לובשו ויורד בו.**

אין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקים

כל זמן שהם חיים

מאמר שני מצינו שכתב רבינו בענין דברי רז"ל (תנחומא תולדות ז) שאין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקים כל זמן שהם חיים בעולם הזה, וזה לשון התנחומא: אתה מוצא כל מי שנתייסם בעיניו כאלו הוא את, כיצד אמר רשב"י אין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקים בחייהו אלא לאחר מיתתו, שנאמר (תהלים טו ג) 'לקדושים אשר בארץ המה' וגו', אימתי הן 'קדושים' כשהן קבורים 'בארץ', שכל זמן שהן חיים אין הקב"ה מייחד שמו עליהן, כל כך למה, שאין הקב"ה מאמין בהן שלא יטעה אותן היצר הרע, וכיון שמתים הקב"ה מייחד שמו עליהן. והרי מצינו שיחד הקב"ה שמו על יצחק הצדיק בחייו, שכן הוא אומר ליעקב (בראשית כח יג) 'אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק', רבי ברכיה ורבנן, רבנן אמרי וראה את אפרו כאלו הוא צבור על גבי המזבח, ורבי ברכיה אמר הואיל ונתייסם בעיניו כאילו הוא מת, לפי שהיה גנוז לתוך הבית ויצר הרע פסק הימנו, לכך כתיב 'יהי כי זקן יצחק'.

על פי דבריהם ז"ל יצא רבינו לבאר בפרשת יתרו

(שמות כ א), מה שמצינו כי בעת מתן תורה כאשר שמעו בני ישראל את הדברות הראשונות מפי הגבורה, ייחד ה' שמו עליהם ואמר 'אנכי ה' אלהיך', ולכאורה הרי אין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקים בחייהם.

א' במתן תורה נאמרו הדברות בנבואות בדיבור אחד, לכן ייחד שמו עליהם

ופירש רבינו שם בשני אופנים: א' יש לומר שמאחר שדברות אנכי ולא יהיה לך היו בתגבורת הדיבור, כמו שאמרו רז"ל (מכות כד) אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום, ופירש רבינו שם ע"פ דברי המכילתא דאיתא: מלמד שאמר עשרת הדברות בדיבור אחד, מה שאי אפשר לבשר ודם לומר כן, שנאמר 'וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר', אם כן מה תלמוד לומר 'אנכי ה' אלהיך', לא יהיה לך, אלא מלמד שאמר הקב"ה עשרת הדברות בדיבור אחד, וחזר ופרטן דיבור דיבור בפני עצמו. שומע אני אף שאר כל הדברות שבתורה נאמרו כולם בדיבור אחד, ת"ל 'אלה', הדברים האלה נאמרו בדיבור אחד, ושאר כל הדברות שבתורה, דיבור דיבור בפני עצמו. עכ"ל. וכתב רבינו כי כאשר ידבר ה' בתגבורת המכונית לשם 'אלהים', ידבר דברים מופלאים אשר אין הפה יכול לדבר, והוא שיאמר הדברים שלמים וכן רבים בדיבור אחד כאשר עשה בבריאת עולם, כמו כן ביום מתן תורה דיבר בתגבורת 'את כל הדברים' בדיבור אחד. והרחיב לבאר הדבר בבריאת העולם בפרשת בראשית (א א אופן א) וזה לשונו: **לפי מה שהקדמנו כי הכל ברא בדיבור אחד, דרך שם נשכיל כי מי שידבר כמה דברים בדיבור אחד, גם בדיבור לא יצטרך להקדים אות לחברתה, ומעתה כשאמר ה' תיבת שמים וגם אותיות כל דבר ודבר, לא קדמה התחלת התיבה לסופה, וגם בכל אות ואות אין לה קדם תחילתה לסופה. ואחרי הודיע אלהים אותנו את כל זאת, אלה הם הדברים אשר הודיענו ה' בתיבת 'בראשית', פירוש, הכל הוא ראשית, כי לא היתה בבריאת חלק מאוחר, אלא הכל הוא ראשית. והבן. וטעם האדון אשר בחר לבוא בדרך זה, מלבד הטעם שאמרנו שרצה להודיע חלק מגבורותיו יתברך, עוד תמצא כי כשידבר יתברך ב'גבורות' שהיא בחינה המתייחסת לשם 'אלהים', מן השם הוא להיות הדברים נדברים כסדר זה, ותמצא שרמזו ז"ל בנועם דבריהם זה לשונם: 'אנכי ולא יהיה לך' מפי הגבורה שמענום. ע"כ. נתכוונו לומר במתק לשונם, הדברים הנאמרים מבחינה זו שהוא 'אלהים' המתייחסת לגבורה' תדבר כדברים האלה הרבה דברים יחד [זהו שאמרו 'מפי הגבורה', היינו לצד שבאו מבחינת גבורה, לכן נאמרו בדיבור אחד]. מעתה אחר שבתגבורת הדיבור השמיעם את קולו ליסרם, להפריד מהם הזוהמא, בזה יהיו ראויים לייחוד שמו יתברך עליהם, הגם שהיו בחיים.**

ב' במתן תורה פרחו נשמתם, לכן ייחד שמו עליהם

ב' עוד פירש רבינו לפי דברי רבותינו ז"ל (שמו"ר כט ד) שלא היה בהם כח לעמוד, שכיון שבאו לסיני ונגלה להם פרחו נשמתם, כמו שנאמר (שיר השירים ה ו) 'נפשי יצאה בדברו'. ואיתא במסכת שבת (פג:): אמר רבי יהושע בן לוי כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא יצתה נשמתו של ישראל, שנאמר (שיר השירים ה ו) 'נפשי יצאה בדברו'. ומאחר שמדיבור ראשון יצתה נשמתו, דיבור שני היאך קיבלו, הוריד טל שעתידי להחיות בו מתים, והחיה אותם. שנאמר (תהלים סח ז) 'גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננתה'. לדבריהם כתב רבינו: **נמצאת אומר כי כשיחד שמו עליהם היה זמן יציאת נשמה, אז אמר לכל אחד מהם 'אלהיך', והגם שהיה בחיים ושמעו גם כן 'לא יהיה לך' וגו', לא יתייחס לה איחור, כי הכל אמר ה' בדיבור אחד ולא קדמה אפילו אות לחברתה. עכ"ל.**

ב

והנה בענין מי מריבה (במדבר כ ח), כתב רבינו זה לשונו: **פרשה זו רבו עליה כל מפרשי התורה, ותרתי בה לאור באור החיים, וקודם שנעמוד על פשטן של כתובים נקדים להבין מה היתה שגגתו של משה בענין זה, אשר היה סיבה לגזירתו, וראיתי שנאמרו עשרה דרכים בענין בדברי מפרשי התורה וכו'. עכ"ל. ואחר שהביא עשרת הדרכים כתב עליהם: הנה כל העשרה דרכים אינם מוציאים אותנו ידי חובת האמת.**

ארבע שגגות במי מריבה

ויצא לפרש בענין אחר שבמי מריבה היו ארבע שגגות, וזה לשונו: **ותרתי לי מנוחה בדברי הראשונים ז"ל, ואמצא במדרש (ילקוט רמז תסד) וזה לשונם: 'ען לא האמנתם' וגו', ארבע חטאות כתובים כאן, 'לא האמנתם', 'לא קדשתם' (דברים לב נא), 'מעלתם' (שם), 'מרייתם' (פסוק כד), 'לא האמנתם' - שלא אמרתי לכם להכות והכיתם, 'לא קדשתם' - להביא מים מכל סלע שרוצים, 'מעלתם' - שאמרתם 'המן הסלע הזה', 'מרייתם' - שאמרתם לכם 'דברתם אל הסלע', שנה עליו פרק אחד, ועברתם על דברי. עכ"ל. ועל פי מדרש זה נעמוד על פירוש אמרי קדוש במאמר 'קח את המטה' ו'דברתם אל הסלע' וגו' 'הוצאת להם מים מן הסלע'. ויש להעיר, א' למה יצו ה' לקחת המטה, כיון שהוצאת מים הוא בדיבור לבד. ב' למה חזר לומר 'הוצאת להם מים' אחר שאמר 'נתן מימיו'. ג' למה הוצרך לומר פעם שנית 'מן הסלע', ולא הספיק בזכרונה בסמוך.**

שני דרכים במאמר ה' קח את המטה, להכאה או להורמנותא דמלכא

מפרש רבינו: הנה לפי המדרש נגלה לנו כוונת הכתוב למפרע על נכון, כי מה שאמר 'קח את המטה' הוא להורמנותא דמלכא והוראת היות בידו כח עליון, ולא להכאה, ולא חש לטעות שהוא להכאה, ממה שאמר בפירוש 'דברתם', ומאחר שאמר לו ה' 'דברתם אל הסלע', לא יתכן שהמטה נועד להכאת הסלע. וכנגד זה אמר ל'א האמנתם'. ומשה לא עשה כן והכה את הסלע בטה, והוא חטא הראשון שגמר בעל המדרש. ומאמר 'דברתם אל הסלע' הוא שישנה עליו פרק אחד, והוא לא עשה כן, והוא חטא השני. והוא מאמר 'מרייתם'.

ומאמר 'הוצאת להם מים מן הסלע', ונתכוון במאמר זה לומר אפילו מסלע אחר כשהם חפצים להוציא להם ממנה, הוציא להם מאיזו סלע שירצו, ולזה גם כן הזכיר פעם שנית 'הסלע', ולא סמך לזכרון הראשונה, כי לא זאת היא מה שהזכיר. והוא לא עשה כן, אלא חיפש דוקא אחר סלע מיוחד. והראיה ממה שאמר להם 'שמעו נג המורים', זה יגיד שהיו מורים איזה דבר, וממה שגמר אומר 'המן הסלע' וגו', יגיד כי היו מורים בסלע לומר מסלע זה. וכנגד זה אמר 'לא קדשתם', להוציא להם מים מכל סלע שרוצים. והוא

אמר 'המן הסלע הזה' וגו', פירוש, שסלע זה אינו ראוי להוציא מים. וזוה שגג עוד שגגה רביעית שעשה להם החלט האפשריות כאילו בלתי אפשר שיוציאו מים מסלע זה, וכנגד זה אמר 'מעלתם'. נמצאו ביד משה שתי שגגות אחרים, אחת שה' אמר הוציא להם מסלע שיחפצו והוא לא עשה כן, שנית שעשה להם החלט האפשריות באומרו 'המן הסלע' וגו', והם השתי חטאות שמונה בעגות שלישית ורביעית. הם השגגות שמונה רבינו שגגות שלישית ורביעית. הם השגגות שמונה במדרש שני ושלשי, כדאיתא שם: 'לא קדשתם' - להביא מים מכל סלע שרוצים, 'מעלתם' - שאמרתם 'המן הסלע הזה'.

משה פירש 'קח את המטה' להכאה

עתה מוסיף רבינו ומבאר כי חל עלינו חובת גברא לתת טעם לאיש האלהים על ארבע השגגות, אשר אינו ראוי לאחת מהנה. ומפרש רבינו כי משה הבין כי במאמר ה' 'קח את המטה' אפשר לפרש שני דרכים, אחד להכאה, ואחד להורמנא ולכח בידו, שבאמצעות המטה שבו חקוק שם המפורש יעשה פלא. וסבר כי יותר צודק פשטן של דברים שהכוונה היא להכות במטה, כי לטעם השני הוא צד רחוק קצת, בפרט שבא אליו מאמר ה' בסמוך 'הוצאת להם מים מן הסלע', שלא היה צריך לומר אחר שאמר 'דברתם וגו' ונתן מימיו', אלא הבין משה כי כוונת ה' היא לומר לו שלא דיבור לבד יספיק, אלא כח המעשה שיעשה שבו יוציא מים, וזוה גילה סופו על תחילתו כי לקיחת

שעיקר תכלית שבר האדם במצותיו ואושריו אינם אלא בעולם העליון,

המטה היא לעשות בה מעשה להוציא המים מן הסלע. ולפי שפירש כי כוונת ה' היתה להכות במטה, לכן היה סבור כי במאמר 'דברתם אל הסלע' כוונת ה' היתה שמלבד ההכאה במטה, עוד צריך שידיברו לה בפירוש 'הוצא מימך', ולא עלה על דעתו לפרש מאמר 'דברתם', שישנו עליה פרק אחד.

משמעות מאמר 'דברתם' ישתנה כפי כוונת מאמר 'קח את המטה'

וכתוב רבינו כך: והמשיכל בעין השכל יראה, כי השתנות משמעות מאמר 'דברתם', ישתנה כפי כוונת מאמר 'קח את המטה', כי הדעת נותנת שאין הסלע בעלת חי שתבין דיבור בני אדם כשידיבר אליה משה, אלא באחד משני דרכים: או באמצעות הכאה במטה אשר בו שם המפורש חקוק יעורר כח המחיה שבה, כמו שפירשתי במקום אחר שאין לך בצמחים שאין לו חלק חיניו כפי תכונתו, ואותו יעיר בהכאת מטה שבו חקוק שם עליו, כמו שכן הבין משה. או על ידי שישנה עליו פרק אחד של תורה שהוא חיי עולם מפה קדוש, יעורר כח שבדומם, כי הכח החיוני שבסלע הדומם, יתעורר באמצעות התורה שהיא חכמה עילאה ובה נמשך אורו יתברך, ומזה יתעורר לתת מים. לזה אם נפרש קיחת המטה שהיא על ההכאה, אין צורך לשנות פרק אחד שזה הוא הערתו, ואם נפרש קיחת המטה אינה להכות, נצטרך לפרש 'דברתם' לשנות עליו פרק אחד. ולזה דעת עליון כשאמר 'קח את המטה' שהיתה כוונתו קיחה לבד, היתה כוונתו במאמר 'דברתם' לשנות פרק אחד, מה שאין כן משה שהבין קיחת המטה להכות, פירש 'דברתם' כפשטו, שהכוונה לדבר אל הסלע שיוציא מימיו.

משה רבינו חש שלא יתחלל שם שמים לכן פירש 'קח את המטה' להכאה

וכתב רבינו שם: ועל כל פנים לא נעלמו מעיני משה שני הדרכים במאמר ה' 'קח את המטה', אבל פירוש 'דברתם' שהוא לשנות עליו פרק אחד אין זה פשטן של דברים, שלא עלה על דעת משה פירוש זה. ודן בדעתו נביא ה' ואמר הנה לפני שני דרכים, ואם אני

עושה דיבור לבד ולא הכאה, אני חושש שמא הפירוש האמיתי הוא להכות, ומה גם שהוא יותר פשטי, ועוד שהוא דבר רחוק שהדומם יתעורר בדיבור בן אדם כמו שכתבתי בסמוך, לזה אם אני מדבר בלא הכאה שלא כדרך שאמר ה' אין הסלע נותן מימיו, ויתחלל שם שמים חילול גדול לעיני העדה אשר אני עושה הנס לעיניהם, ואתחייב ראשי למלך. לזה יותר אבחר להכות, ובטה פירוש היותר צודק במשמעות מאמר 'קח את המטה', ויקוים גם כן מאמר 'הוצאת להם מים' וגו' כמו שפירשתי, ולא הכאה בלבד עשה אלא בשיתוף הדיבור הכה, ואמר לסלע תן מימך, וזוה אין מיחוש שלא אתן הסלע מימיה ולא יתחלל שם שמים. גם הטה לפרש כוונת המאמר 'הוצאת להם מים' שהוא על ההכאה, הגם שנוכח אצלו בגדר ספק, שהכוונה הוא מסלע שיהיו חפצים מהטעם עצמו כי חש לפירוש שהבין שהוא להכאה, כלומר, מאותה סיבה עצמה שחש לפרש שכוונת ה' בלקיחת המטה להכאה, מסיבה זו היה סבור כי יש להכות דוקא על סלע הידוע, כדמפרש ואזיל. ומה גם שהוא יותר מוטה כנזכר, פירוש, שיותר נוטה הפירוש לצד זה שהכוונה בלקיחת המטה היא להכאה כנ"ל. ואם כן כשיבא להוציא מסלע אחר אפילו על ידי הכאה לא יתן מימיו לכשנאמר שאין כוונת ה' אלא על סלע הידוע, וזוה יתחלל שם שמים ח"ו, לכן כמו שחש להכות את הסלע כדי שלא יתחלל שם שמים ח"ו אם לא יכה ולא יצאו מים, כך חש להכות על סלע שיחפצו, שמא לא יצאו ממנו מים ויתחלל שם שמים ח"ו. לזה אבחר להוציא מהסלע הידוע, וכמו שדייק אל עליון במאמר 'נתן מימיו', שזה יצדיק שעל סלע הידוע שבו מים הוא אומר, והוא בארה של מרים שמנע מימיו, שהפסיק ליתן מימיו לאחר שמתה מרים. והגם שאמר אחר כך 'הוצאת להם מים מן הסלע', ומשמע מן הסלע שבני ישראל חפצים ומדברים עליו. משה פירש 'מן הסלע' הידוע, שהכוונה דוקא לסלע הידוע המיוחד להוציא מים האמור בסמוך, ונמצא שכל כוונת משה לא היתה אלא לחוש על דבר כבוד שמו יתברך, ויצתה השגה באונס.

אם היו משה ואהרן עושים קידוש ה' הגדול היה נגרש מכני ישראל חלק הרע לדורי דורות

מסיים שם רבינו וכותב כך: ואחר שמצאנו טעם למעשה נביא, אשא עיני להבין מאמרו יתברך בהקפתו במאמר 'ען לא האמנתם בי להקדישני', פירוש, אתם עשיתם ההכרעה לצד חששא שהסלע לא תתן מים אלא אם תהיה הסלע הידוע, ודוקא על ידי הכאה, ולא הכרעתם לצד קדושת שמי להקדישני בהוצאת מים מסלע אשר ירצו הם ובלא הכאה, שבוה היה ה' מתקדש לעיניהם כשיראו שאפילו הדומם כל שהוא מפליא לעשות בדיבור לבד, ובהערה בשנות עליה פרק אחד, והיה לכן לבטל המיחוש בעוצם האמונה שהייתם צריכים לעשות.

ועומק הדברים הוא, שאם היה משה ואהרן עושים קידוש ה' הגדול באמצעות שהיתה העדה גם כן כולה שלימה וצדיקים, היו מחליטים אמונת ה' בלבם שלימה, והיה נגרש מהם חלק הרע, והיה כח בהם להעמיד אמונתם לדורי דורות. ומעתה היו משה ואהרן נכנסים לארץ, והיה משה בונה בית המקדש, ואין חשש להשלכת חמתו על ישראל כשהיו חוטאים כאמור בדבריהם (מדרש תהלים עט) בפסוק 'מזמור לאסף' וגו', וכתבנוהו במקומות אחרים. וכיון שבא תוספת הדבר על ידיהם ולא עשאוהו, נחלט הדבר, ואמר ה' 'לכן', פירוש בשביל זה, גם לכן הוא לשון שבועה, כדאיתא בשמות רבה (ו ד): 'לכן אמור לבני ישראל', אין לכן אלא לשון שבועה, שנאמר (שמואל א' ג ד) 'ולכן נשבעתי לבית עלי, וכן כאן נשבע ה' שלא יביאו וגו', כי ראה ה' מה שעתידין לעשות באחרית הימים בארץ ישראל, וכמו שאמר להם משה עצמו ידעתי 'כי השחת תשחיתו' (דברים לא כט), ולזה אם יכנס משה לארץ ויבנה בית המקדש, יצטרך ה' להשליך עליהם חמתו כשירשיעו ולא על בית המקדש, ויכלו כל ישראל חס ושלוים, לזה אמר 'לכן לא תביאו' וגו'. עכ"ל.

אם היה נכנס משה לארץ ובונה את בית המקדש לא היה הבית נחרב

וכוונת רבינו למה שביאר בכמה מקומות בחיבורו הקדוש, ומבואר היטב בפרשת דברים (א ט) על דברי משה שאמר 'גם בי התאנף ה' בגללכם וגו', וביאר רבינו לפי דברי חז"ל שאם היה נכנס משה לארץ והיה בונה את בית המקדש לא היה הבית נחרב, כי לא היתה כל אומה ולשון יכול לנגוע בבית המקדש שנבנה ע"י משה רבינו ע"ה. והרי מצינו שדרשו רז"ל בפסוק 'מזמור לאסף אלהים באו גוים וגו', דלכאורה קשה מהו 'מזמור לאסף', וכי זמר הוא שבאו גוים בנחלתך, ולא היה לו לומר אלא 'קינה לאסף'. אלא אמר 'מזמור' על השליך חמתו על עציים ואבנים. מעתה אם היה נכנס משה לארץ והיה בונה בית המקדש, הרי השליך חמתו על בית המקדש לא היה אפשר, שהרי משה רבינו בנה אותו, וחלילה היתה נגזרת גזירת כליה ח"ו, לכן היה מוכרח שימות משה במדבר, כדי שיהיה באפשר להשליך חמתו על עציים ואבנים.

אם משה היה מקדש את שמו יתברך כמי מריבה היו ישראל חוזרים לטהרתם שהיו בו קודם חטא המרגלים

זהו שאמר משה לבני ישראל 'גם בי התאנף ה' בגללכם, כלומר, בגלגול דברים שלכם, כי לולא עון המרגלים גם אם היה נכנס משה עמהם ובונה את בית המקדש, אין מקום לחוש, היות שלא נתגבר בחינת הרע, והיו עומדים בצדקם בארץ. וכמו כן, אם משה היה מקדש את שמו יתברך במי מריבה, באמצעות קידוש ה' הגדול, היו ישראל חוזרים לטהרתם שהיו בו קודם חטא המרגלים, והיה ה' מתיר שבועת משה, והיה נכנס לארץ ובונה בית המקדש מכוון לשבתו עולמים. נמצינו למדים מדבריו הקדושים דברים נפלאים, שאילו היה משה מקדש את שמו יתברך בדקדוק לפי האופן שהיה רצון ה', לעולם לא היה מתגבר עוד בחינת הרע אצל בני ישראל עד למצב שיהיה מן ההכרח להחריב את בית המקדש.

צריך להבין כיצד דיבור פרק אחד על הסלע היה תלוי כל טהרתם של ישראל לדורי דורות

אכן גם אחר שנתבאר דברי רבינו בענין מי מריבה והשגגה שהיתה שם, צריך להבין לכאורה הכיצד זאת שבמה ששגגו והכו את הסלע תחת אשר היה רצון ה' לשנות עליו פרק אחד, אירע עד כדי כך שנשתנו הדברים עד שלא היה בידי משה להשיב הדבר לקדמותו, הכי בדיבור פרק אחד על הסלע בזה היה תלוי כל טהרתם של ישראל לדורי דורות, עד שבאמצעותו היה נגרש מהם חלק הרע לנצח, ובזולתו נגזר עליהם מה שנגזר לדורי דורות. ולכשנתבונן דבריה הרי הוא פלא עצום, כי לפי מה שמתבאר בפרשה זו נמצא כי במידה והיה משה רבינו ע"ה מקיים רצון ה' בשלימות, היה נחסך מעם ישראל כל הגלויות הנוראה, חורבנות בתי המקדש והעם, וכל סאת היסטורים והצרות, הרדיפות הנוראות והגזירות במשך כל השנים שהיו מנת חלקנו מאז היותינו לעם, כולם היו נחסכים אילולא מה שאירע במי מריבה, אם כן צריך להבין איך יתכן הדבר שמחמת זאת שלא דיבר נמנעה מאתנו גאולת עולמים.

נועם אלימלך פירש שמישה רצה לפעול לכולם, לכן אמר מזוטב אעשה פעולה גשמיות

בטרם נבוא לבאר עומק הענין לפי קט שכלנו, מן הראוי להביא עוד דברי הנועם אלימלך (פרשת בלק) בענין מי מריבה, שהקשה למה נענש משה רבינו ע"ה במי מריבה, הלא הסכים הקב"ה על ידו, כמו שנאמר 'ויצאו מים רבים', ואם עשה שלא כהוגן לא היה להסלע להוציא מים, וכי עבד רחמנא ניסא לשקרא (ראה ברכות נח). וראה דברי רבינו האוה"ח הק' במדבר י"ג (ג). וכתב בנועם אלימלך כי בוודאי חלילה לו לאיש האלהים שלא לעשות רצון הבורא ברוך הוא, אלא שדרך הצדיק תמיד לחזר אחר טובות ישראל, ואף שנראה

לו איזה דבר קצת עבירה בעשותו הדבר ההוא אך שיהיה לטובת ישראל, עושהו הצדיק ויקבל עליו אף להיות בגיהנם עבורם, כי כל תשוקתו להטיבם. ובאמת הצדיק יכול להמשיך השפע על ידי דיבורו הקדוש בלי שום פעולה גשמיות כלל, אלא שלפעמים צריך הצדיק לעשות פעולה גשמיות דווקא, כי בדיבור אינו יכול לפעול כי אם לבני אדם המאמינים בזה שהצדיק יכול לפעול בדיבור, אבל אותם שאין מאמינים בזה צריך הצדיק להמשיך להם בדרך הטבע. למה הדבר דומה, לחולה שאינו יכול לקבל הרפואות הטובות לו מחמת שהם חריפים ביותר, וצריך לבקש לו רפואה קלה לפי טבעו שיהיה יכול לסבול, ואף על פי שאם היה לוקח את הרפואה החריפה היה יותר בריא, אין בידי הרופא ברירה אלא ליתן לו רפואה קלה היותר, כיון שאינו יכול לסבול. כמו כן היה במי מריבה, משה רבינו ע"ה גם הוא היה סבור כי אם ידבר אל הסלע יהיה כרצון הבורא ברוך הוא, אלא שבדרך זו לא היה יכול לפעול כי אם לאנשים הצדיקים. לכך אמר מוטב אעשה פעולה גשמיות ויהיה טוב לכולם והכל שוין בטובה, והסכים הקדוש ברוך הוא על ידו בראותו כוונתו הטובה מאד, ולזה כתב 'ויצאו מים רבים', פירוש 'רבים' שהיו בשביל רבים.

יזל מים מדליו וזרעו במים רבים

בכך מפרש בנועם אלימלך את הפסוק (במדבר כ"ד ז) 'יזל מים מדליו', פירוש, הצדיק יכול להמשיך השפע על ידי דיבורו, כי הדיבור נקרא 'דל', לפי שמי שרוצה לפעול בדיבור צריך להיות מוכנע כדל ואביון, כמו שמצינו בדוד המלך ע"ה שעשה עצמו לעני בעת התפלה, ואמר 'תפלה לעני'. 'וזרעו במים רבים',

שאם היו משה ואהרן עושים קידוש ה' הגדול באמצעות שהיתה העדה גם כן כולה שלימה וצדיקים, היו מחליטים אמונת ה' בלבם שלימה, והיה נגרש מהם חלק הרע, והיה כח בהם להעמיד אמונתם לדורי דורות

פירוש, הפעולות הגשמיות שעושה שהם נחשבים כמו זריעה, הם בשביל מים רבים, פירוש בשביל ריבוי השפע שיהיה גם כן לאותן שאינם יכולים לקבל על פי הדיבור.

על הסלע הך ויצאו מים

לפי דברי הנועם אלימלך נמצא כי משה רבינו ע"ה לגודל צדקותו וחסדו עם בני ישראל, היה נכון להכות את הסלע, הגם שנצטוו לדבר אליו, כדי שיהיה יכול להשפיע ולפעול אף למי שאינו בעל מדרגה וא"א לפעול עבורו בדיבור. ואף שנראה בזה קצת עבירה, מ"מ חשב משה אך לטובת ישראל. כפי זה יש לפרש מה שאומרים בשבחו של משה רבינו בתפילת גשם 'על הסלע הך ויצאו מים', ותמהים המפרשים איך מזכירים מי מריבה כשכח למשה רבינו ע"ה. אכן לפי מה שפירש בנועם אלימלך, אדרבה מעוררים בכך זכותו של משה רבינו ע"ה שמחל על כבודו ושכרו, למען בני ישראל באהבה, ומתוך שחפץ היה בטובת כל בני ישראל, פעל גם בדרך גשמית יותר, וכך השפיע לכל בני ישראל טובה וברכה.

בספר הזכות פירש שרצה ה' שבני ישראל יראו את הדיבור בעיניהם

בספר הזכות מהחידושי הרי"ם כתב דבענין חטא מי מריבה נאמרו פירושים רבים, ואין מיושב היטב על הלב, והגם כי הוא חוצפה לעיין במה שנחשב חטא למשהו ואהרן, עכ"ז מאחר שעשה השי"ת מזה תורה ונתנה לנו, ניתן רשות להתבונן לכל אחד מישראל,

ובכל דור מתגלים פירושי תורה כפי הדור וכפי הצורך להנהגתם. ולאחר שהביא שם דברי רש"י ורמב"ן כתב וז"ל: לזאת אכתוב אשר חנן ה' יתברך וכו', שהשי"ת אמר 'ודברתם וגו' לעיניהם', מה זה שייך על דיבור 'לעיניהם', בהכאה שייך זה לשון, אמנם כתוב 'רואים את הקולות', שראו את הנשמע, שעל ידי שהקדימו נעשה לנשמע זכו לבוא למעלה מהתחלקות החושים לראות וכו' שהוא גבוה וכו'.

הלב שמחה מפרש שרצון ה' היה שיראו את שם המפורש ויצא מפיהם

בספר הזכות לא נמצא סיום הדברים. אמנם בלב שמחה כתב לפרש דבריו על פי המובא בתרגום יונתן שתרגם 'סב ית חוטר ניסיא וכנש ית כנישתא אנת ואהרן אחוך ותומון תריכין ית כיפא בשמא רבא ומפרשא כד הינון חמיין ויתן מוהי ואין יסרב לאפוקי מחי אנת לחודך ביה בחוטרא דבידך ותהנפק להון מיא מן כיפא ותשקי יש כנישתא ויש בעיריהון'. תרגום הדברים: קח את מטה הניסים ואסוף את העדה אתה ואהרן אחיך ותשביעו שניכם את הסלע, בשם גדול ומפורש, כאשר הם רואים, ויתן מים. ואם יסרב להוציא הכהן, אתה לבדך בו במטה שבידך, ותוציא להם מים מן הסלע ותשקה את העדה ואת בהמתם.

על פי זה פירש הלב שמחה כי משה ואהרן שנצטוו להשביע בפיהם את הסלע בשם המפורש, רצו שלא להזדקק להשביע את הסלע ולהזכיר בפיהם את השם המפורש, והיו סבורים שדי להראות לסלע את המטה אשר עליו חקוק השם המפורש וממילא הוא יתן מים, וכאשר לא נתן הסלע מים גם אחר שהראה את השם שעל המטה, עשה משה כפי שנצטווה והכה במטה. אולם לא כן היה רצון ה' יתברך, כי רצון ה' היה שמשה ואהרן יזכירו את השם המפורש בפיהם להשביע את הסלע כמבואר בתרגום יונתן, וכאשר ישביעו את הסלע יראו בני ישראל את השם המפורש יוצא מפיהם כמו שהיה במוטן תורה, בבחינת 'וכל העם רואים את הקולות', וזה היתה כוונת ה' במאמר 'ודברת אל הסלע לעיניהם'. והנה גם לדברי הלב שמחה צריך להבין עדיין מה הטעם שרצון ה' היה שיראו את השם המפורש ויצא מפיהם.

יתכן לפרש כי אם היו משה ואהרן אומרים בפיהם את השם המפורש היו בני ישראל רואים זאת בעיניהם בדיבור אחד בתנבורת

וחשבתי כי על פי כל האמור לעיל, אחר ההקדמה מדברי רבינו האוה"ח הק' שהבאנו לעיל בראש הדברים בענין עשרת הדברות, אפשר לפרש באופן יותר מיוחד. ואם כי דברי הלב שמחה אינם לפי דרכו של רבינו האור החיים הק' שפירש כי החטא היה במה שהכה על הסלע ולא דיבר אליו, עם כל זה בשילוב דבריהם יש לפרש עומק הדברים על זה הדרך: הנה בפרשת יתרו הלא פירש רבינו האוה"ח הק' שכאשר ידבר ה' בתגבורת המכוננת לשם 'אלהים', ידבר דברים מופלאים אשר אין הפה יכול לדבר, והוא שיאמר הדברים שלימים וכן רבים, בדיבור אחד כאשר עשה בבריאת עולם ובמתן תורה שדיבר בתגבורת את כל הדברים דבור אחד, וכפי שהגדיר זאת רבינו שמי שידבר כמה דברים בדיבור אחד כפי דיבור לא יצטרך להקדים אות לחברתה. לפי זה נמצא כי כאשר ראו בני ישראל בעיניהם את הקולות הללו יוצאים מפי הגבורה, כמו שנאמר 'וכל העם רואים את הקולות', לא די ששמעו את כל הדיבור בבת אחת מבלי שתקדם אות אחת לחברתה, אלא גם ראו פלא זה בעיניהם, וראו בעיניהם את הקולות כפי שהם בדיבור אחד ממש.

מעתה על פי שני דיבורי קודש אלו, מה שכתב רבינו האור החיים הק' בפרשת יתרו, ומה שביאר הלב שמחה בענין מי מריבה, חשבתי בדרך אפשר לשלב בין שני המאמרים ולהוסיף ולומר בזה דבר נורא מאד, שאילו משה רבינו היה מקדש שמו יתברך

הטעם שהיה הדבר כשבאו להשיב את המים לבני ישראל, להיות המים מסמלים הכנת הכלי לקבל את התורה באמצעות השפלות

עוד נראה לבאר שייכות הענין שנתגלגל כל המעשה הנורא של מי מריבה דייקא עם באר מרים, אחר שנסתלקה מרים, הוא על פי הא דאיתא בתענית (טו) רבי יוסי ברבי יהודה אומר שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל, אלו הן: משה, ואהרן, ומרים. ושלש מתנות טובות ניתנו על ידם, ואלו הן: באר, וענן, ומן. באר בזכות מרים, עמוד ענן בזכות אהרן, מן בזכות משה. מתה מרים נסתלק הבאר, שנאמר 'ותמת שם מרים', וכתוב בתריה 'ולא היה מים לעדה', וחזרה בזכות שניהן וכו'. הרי לנו שהמים היו בזכות מרים וחזרו בזכות משה ואהרן. והנה כבר הבאנו בפרשת חוקת במה שמצינו שהתורה נמשלה למים, לפי שהם סמל הענוה והשפלות, וכדאיתא בתענית (י): אמר רבי חנינא בר אידי למה נמשלו דברי תורה למים, דכתיב (ישעיה נה א) 'הוי כל צמא לכו למים', לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה. לפיכך כדי שיהיה האדם ראוי לקבל את התורה עליו להיות כלי מוכן להמשיך עליו את הארת התורה, והכנת הכלי היא באמצעות עשיית המצוה כמבואר בספ"ק, ומאחר שתיכף אחר עשיית המצוה מתנסה האדם בנסיון הגבוהות, וכמו שהבאנו שם בשם הבעש"ט שמקודם המצוה מפתה הוציא את האדם בנסיון השפלות וממעט בערכו, ועל האדם לגבור עליו ולגבוה לבו בדרכי ה', ואילו לאחר קיום המצוה מנסה את האדם בנסיון הגבוהות לרומם לבו על מה שזכה לקיים את המצוה, לכן נמשלה התורה למים, ללמדנו כי רק אם ינמיך עצמו וינהג בהכנעה, יזכה להיות כלי הראוי לקבל את התורה. והנה במעמד זה אחר שנעדרו המים שמסמלים את קבלת התורה מבני ישראל, ובאו משה ואהרן להחזיר להם את המים, היו אז בני ישראל בבחינת המעמד של מתן תורה, והיתה זו שעת הכושר מצידם לקבל את התורה מאהבה גמורה, ולתקן כל מה שנפגם בחטא העגל ולשוב ולהפריד מהם הזוהמא. לכן אילו היו אומרים בפיהם את השם המפורש כציווי ה' היו זוכים לראות את הקולות בגבורות כמו במתן תורה ולבוא לתיקון השלם.

ביאור 'נוציא לכם מים'

ויש לסמוך לדברים מה שמצינו פירושו של רבינו חננאל בחטא דמי מריבה, והביאו הרמב"ן ורבינו האוה"ח הק', שהחטא היה במה שאמר משה 'שמעו נא המורים המן הסלע הזה נוציא לכם מים', ולא אמר 'נוציא לכם מים', שמזה טעו ישראל וחשבו כי הם בחכמתם עושים את המעשה, כי לא היה להם רמז כי ה' הוא העושה הנס, ולזה הקפיד ה' ואמר 'לא האמנתם בי להקדישני'. והוא פלא עצום לומר כן על משה רבינו ע"ה שהתורה מעידה עליו 'והאיש משה עניו מכל האדם'. ואם כי יפרש המפרש כי הקפיד ה' על משמעות הלשון, עם כל זה קשה שכונת משה יהיה כן.

אכן לפי האמור נראה לומר כי בודאי היה פשוט לכל שאין כוונתם במאמרם שבחכמתם עושים הם את המעשה, שהרי דור דעה היו, וזכו לנבואה על הים וראו כל מה שראו, ובודאי לא טעו בכך. אלא פירוש הטענה על מאמר 'נוציא לכם מים', היינו כאמור לעיל, שאחר שלא אמרו שם המפורש בפיהם כרצון ה' נחשב להם הדבר שאמרו 'נוציא לכם מים', וזהו שאמר הכותב 'ויאמר להם שמעו נא המורים המן הסלע הזה נוציא לכם מים', כלומר, דיבורם היה לאמר 'המן הסלע הזה נוציא לכם מים', אבל לא אמרו שם המפורש לגלות ולברר מלכותו בגבורות כאמור.

המתינו ישראל למשה ולא היו עושים אותו מעשה לא היתה גלויות, ולא מלאך המות שולט בהן, וכן הוא אומר (שמות לב טו) 'והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות', מה 'חרות', רבי יהודה ורבי נחמיה, רבי יהודה אומר חירות מן גלויות, ורבי נחמיה אומר חירות ממלאך המות. וכן הוא להדיא גם בזה"ק פרשת חיי שרה (ח"א קלא): דאיתא: רבי אלעזר פתח ואמר (תהלים קיט יח) 'גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך', כמה אינון בני נשא טפשיין דלא ידעין ולא מסתכלין לאשתדלא באורייתא, בגין דאורייתא כל חייך וכל חירו וכל טוב בעלמא דין ובעלמא דאתי וכו'. חירו בעלמא דין חירו דכולא, דכל מאן דאשתדל באורייתא לא יכלין לשלטה עלוי כל עמין דעלמא, ואי תימא אינון בני שמד, גזרה היא מלעילא כגון רבי עקיבא וחבריו וכך סליק במחשבה, חירו דמלאך המות דלא יכל לשלטה עלוי, והכי הוא ודאי דאי אדם הוה אתדבק באילנא דחיי דאיהו אורייתא לא גרים מותא ליה ולכל עלמא, ובגין כך כד ייהב קודשא בריך הוא אורייתא לישראל מה כתיב בה 'חרות על הלוחות', והא אוקמוה, ואלמלא אינון לא חטו ושבקו אילנא דחיי לא גרמו מותא לעלמא כמלקדמין, וקודשא בריך הוא אמר (תהלים פב ו) 'אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם', חבלתון גרמיכון 'אכן כאדם תמותון' וגו'. עכ"ל הזוה"ק.

אם היו אומרים את השם המפורש בתגבורת הדיבור היו בני ישראל כמו קודם החטא ולא היו צריכים להיפרדות הנשמה מן הגוף

ועתה נראה לפי זה עוד כי אם היה משה רבינו ע"ה אומר את השם המפורש באופן שהיה רצון ה', היה המאמר בא בתגבורת הדין עד שהכל היה בדיבור אחד ממש, והיו בני ישראל משיגים בעצמם אותה בחינה

הצדיק יכול להמשיך השפע על ידי דיבורו, כי הדיבור נקרא 'דל', לפי שמי שרוצה לפעול בדיבור צריך להיות מוכנע כדל ואביון

כפי שהיו במתן תורה והיו נפרדים מהזוהמא בהחלט, עד שלא היה צריך שתהיה המיתה אמצעי כדי להשיג את הטוב הנצחי, וגם כאשר הנשמה עודנה בתוך גוף האדם, היתה היא יכולה להשיג את שלימות הטוב, וכמו שאכן מצינו במתן תורה שהשיגו השגה גבוהה זו וזכו לראות את הקולות בעיניהם באופן שהכל היה בדיבור אחד ממש. ואפשר עוד כי הטעם שאם היה מתקדש שמו יתברך באופן נורא זו, לא היה להם שוב שייכות לחלק הרע כלל, לפי שאז היו משיגים לשמוע ולראות את הקולות בדיבור אחד ממש ואהרן, והוא חידוש גדול יותר מבמתן תורה, ואחר שהיו מקושרים בהם היו זוכים שתשמר להם טהרה זו לנצח. נמצא כפי זה כי אמנם לצד משה רבינו ע"ה אין בכאן אפילו חטא [ועל אחת כמה וכמה לפי מה שהבאנו בשם הנועם אלימלך ע"ה שכוונתו היתה לטובת ישראל], אלא שבעצם מה של שאל זכו לראות ולשמע דיבורי הגבורה הללו יוצאים מפי משה ואהרן, שוב לא זכו לתקן פגם החטא הראשון, ונותרו כפי שהם.

שנה עליו פרק אחד

ויתכן עוד כי זו גם כוונת המדרש שהביא רבינו האוה"ח הק' כי ציווי ה' 'ודברתם אל הסלע', היה שישנו עליו פרק אחד. ולכאורה מה הענין במה שישנו עליו פרק אחד. אלא י"ל דכוונת המדרש כי מה שישנו על הסלע יהיה בבחינת 'פרק אחד', היינו שהכל יהיה בדיבור אחד ממש. ואם היו עושים כן, היו זוכים להשיג את התיקון השלם.

באופן שהיה אומר את השם המפורש אל הסלע וכפי שביאר הלב שמחה, היה הדיבור יוצא מפיו באופן נורא מאד כפי שהיה יוצא מפי הגבורה במתן תורה כאשר כל הדיבור נאמר כאחד בתגבורת הדין ללא שתקדם אות אחת לשניה, כמו כן כאשר היו משה ואהרן מזכירים את השם המפורש בפיהם ומדברים אל הסלע כפי שהיה רצון ה', היה השם המפורש נראה במוחש לעיני כל העדה כשהוא נאמר בדיבור אחד ממש ללא שתקדם אות לחבירתה.

מאחר שהיו זוכים לתגבורת הדיבור ולהפדת הזוהמא מוכן הטעם שלא היה מתגבר עליהם בחינת הרע

לפי זה מובן מה שכתב רבינו האוה"ח הק' שאילו היו עושים כרצון ה', אזי לא היה מתגבר עליהם עוד בחינת הרע לעולם, כי אכן באופן זה אם היו אומרים את שם המפורש בדיבור אחד וכל העם היו רואים זאת, היתה טהרת בני ישראל שלמה, והיא באים לידי תיקון השלם, עד שלא היה הרע יכול להתגבר עליהם עוד, כי היו נפרדים מהזוהמא (כמו שכתב רבינו בפרשת יתרו שכן היה במתן תורה כאשר הדרות הראשונות היו בתגבורת הדיבור), וממילא לא היה בית המקדש נחרב לעולם. ואלו דברים נפלאים. [וכבר מצינו בדברי חז"ל שדיבורו של משה היה גבוה מעל גבוה, וגם אמרו כי הנביאים נתנבאו בכה אמר ה', מוסיף עליהם משה שנתנבא בלשון 'זה הדבר', כמו שכתב רש"י ריש פרשת מטות. וראה עוד בדברי רבינו ריש פרשת וילך (דברים לא א) מה שכתב על רבינו שביים פטירתו היה בו כח היכול דבר כל הדברים הנאמרים עד סוף הספר, מה שאין כח בזולתו עשות כן, בין בכח הגופני בין בכח השכל].

גם במתן תורה זכו לחירות ממלאך המות

ועם הדברים הללו, נבוא עוד ונתנה ראש לשוב אל הראשונות, כי הנה הזכרנו שני מאמרים בדברי רבינו האור החיים בענין הסתלקות הנשמה מן הגוף, ראשונה מה שנאמר אודות אדם הראשון, שלאחר החטא שוב לא היה יכול להשיג את העידון הנצחי על ידי שתיפרד הנשמה מן הגוף, אם כן המיתה היא האמצעי היחיד שתוכל הנשמה להשיג את הטוב הנצחי. ושנית מה שנאמר בענין מתן תורה שבעת שאמר ה' את הדברות הראשונות 'אנכי ולא יהיה לך', שהיו בתגבורת הדין, בכח זה הפריד ה' מהם את הזוהמא, והיו ראוים בני ישראל שה' ייחד שמו יתברך עליהם אפילו כאשר הם חיים.

והנה לפי המבואר לעיל, הרי אם היה משה רבינו ע"ה אומר את השם המפורש באופן שהיה רצון ה', והיה המאמר בא בתגבורת הדין עד שהכל היה בדיבור אחד, ללא קדימת אות אחת לחבירתה, היו בני ישראל נפרדים מהזוהמא, כפי שהיה במתן תורה כדברי רבינו האוה"ח הק', ולא היה בהם עוד בחינת הרע. וכן כתב רבינו האוה"ח הק' עוד בפרשת חוקת (במדבר כא יז) בפסוק 'ומבמות הגיא', וזה לשונו: ואמרו ז"ל עוד שנתנת ה' תורה לישראל בהר סיני נעשו ישראל בני חורין מהמיתה, וחזרו להיות כאדם קודם שחטא, דכתיב (שמות לב טו) 'חרות על הלוחות', ואמרו ז"ל (שמו"ר מא ז) אל תקרי 'חרות' אלא 'חירות', חירות ממלאך המות. וכיון שכן בעת הגיע תכלית שלימותם היו עולים גוף ונפש, ופושטים גופם בגלגל חמה כאליהו. והוא מאמר הכתוב כאן 'ומבמות הגיא', פירוש, ממדרגה העליונה שהשגנו באמצעות התורה, יש עוד השגה אחרת, מצד דבר זה שהוא הגיא, שהיא ירידת גשמונו בגיא שהיא הקבר, 'אשר בשדה מואב', שהארץ תקרא שדה. ואמרו 'מואב', שבראה אב העולם.

וכן איתא בשמות רבה (לב א): 'הנה אנכי שולח מלאך', וה"ר (תהלים פב ו) 'אני אמרתי אלהים אתם', אלו